

KRAJOBRAZ A TURYSTYKA

Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego Nr 14
Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG, Sosnowiec, 2010

Małgorzata A. JÓŹWIAK, Marek JÓŹWIAK, Małgorzata STRYŻ

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy
Jana Kochanowskiego w Kielcach
Samodzielny Zakład Ochrony i Kształtowania Środowiska
Kielce, Polska
e-mail: malgorzata.jozwiak@vp.pl; marjo@ujk.edu.pl; kielpol@ns.net.pl

PREDYSPOZYCJE NATURALNE REGIONU ŚWIĘTOKRZYSKIEGO DO ROZWOJU TURYSTYKI

NATURAL PREDISPOSITION OF ŚWIĘTOKRZYSKI REGION FOR TURISTIC PROGRESS

Słowa kluczowe: rozwój turystyki, region turystyczny, walory krajobrazowe, przyrodnicze, kulturowe

Key words: tourist development, tourist region, positive aspects landscape, natural, culture

Streszczenie Region Świętokrzyski obejmuje obszar Wyżyny Kieleckiej, Niecki Nidziańskiej i Wyżyny Przedborskiej z dużymi możliwościami wykorzystania jego walorów w zagospodarowaniu turystycznym. Podstawowe bogactwa naturalne stanowią tu zarówno przyrodężywioną jak i stałe elementy biotopu. Teren Gór Świętokrzyskich objęty jest w 67% obszarami o walorach przyrodniczych prawnie chronionych, co decyduje o jego atrakcyjności turystycznej. Cały region należy do najczystszych ekologicznie obszarów Polski. Utworzono tu Świętokrzyski Park Narodowy, 9 Parków Krajobrazowych oraz zarejestrowano liczne pomniki przyrodyżywionej i nieżywionej. Występujące tu warunki przyrodnicze stwarzają duże możliwości rozwoju turystyki. Dodatkowym atutem tego regionu, który może być wykorzystywany w rozwoju turystyki, jest czyste powietrze i licznie reprezentowane ślady prehistorycznej aktywności człowieka.

Abstract The Świętokrzyski Region comprises the area of Wyżyna Kielecka (Kielce Uplands), Niecka Nidziańska (Ponidzie Basin) and Wyżyna Przedborska (Przedborsk Uplands) and has great possibilities of using its values in tourist development. The nature and permanent elements of biotope are the basic natural resources. 67% of the Świętokrzyskie Mountains is legally protected because of its natural values. It makes this area attractive for tourism. The whole region is ecologically one of the cleanest areas in Poland. Świętokrzyski National Park was created and nine Landscape Parks were created. Numerous Natural Monuments of both animate and inanimate nature were acknowledged. Natural conditions characteristic of the region give a lot of opportunities to tourist development.

Clear air and many traces of prehistoric human activity are additional advantage of this area, which can be used in tourist development.

WPROWADZENIE

Najczęściej cytowaną obecnie definicją turystyki jest definicja szwajcarskiego ekonomisty Waltera Hunzikera (1951) ... „turystyka to zespół stosunków i zjawisk, wynikających z podróży i pobytu osób przyjezdnych, o ile nie następuje w związku z tym osiedlenie się i podjęcie pracy zarobkowej”

K. Przeclawski (1996), socjolog turystyki stwierdza, że turystyką - w szerokim znaczeniu - jest całokształt zjawisk ruchliwości przestrzennej związanych z dobrowolną, czasową zmianą miejsca pobytu, rytmu i środowiska życia oraz z wejściem w styczność osobistą ze środowiskiem odwiedzanym (przyrodniczym, kulturowym, bądź społecznym). Socjolog ten przyjmuje, że turystyka jest równocześnie zjawiskiem psychologicznym, społecznym, ekonomicznym, przestrzennym i kulturowym.

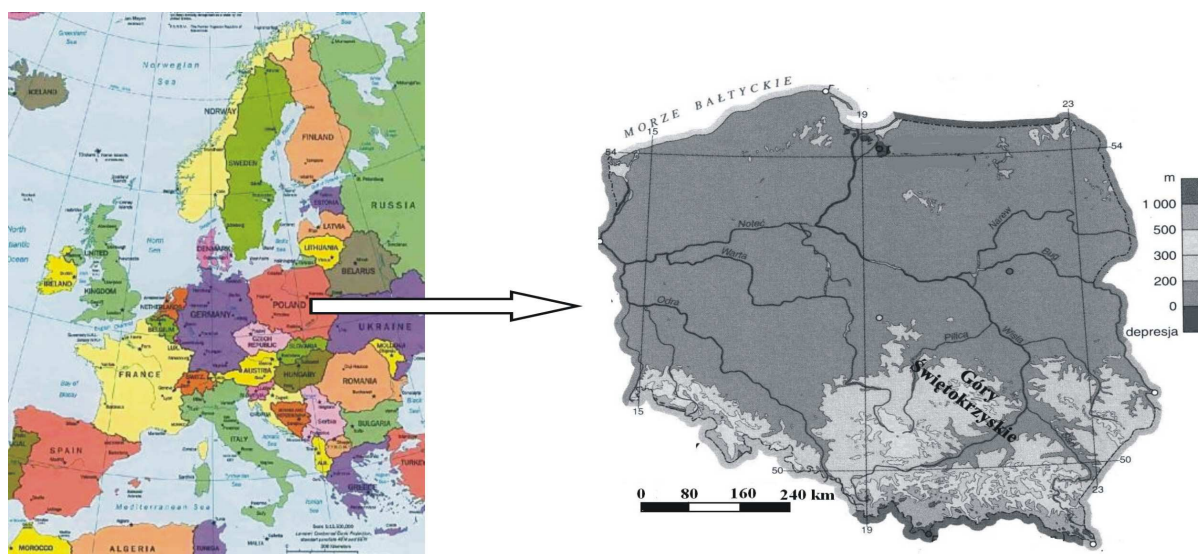
Turystyka XXI wieku przybliży człowieka do najbardziej dziewiczych i niedostępnych zakątków naszej planety. Po każdym sezonie turystycznym natura z coraz większym wysiłkiem się odnawia, co powoduje, że najbardziej poszukiwana przestrzeń turystyczna krajobrazów naturalnych kurczy się.

Mając powyższe na uwadze, Światowa Organizacja Turystyki używa szerokiego pojęcia turystyki zrównoważonej. Nawiązuje tym samym do idei zrównoważonego rozwoju, do określania nowej koncepcji rozwoju przemysłu turystycznego w skali globalnej. Chodzi o to by turystyka, która jest dziś zjawiskiem masowym, rozwijała się w sposób jak najbardziej przyjazny środowisku, zarówno w wielkich, już istniejących kurortach i ośrodkach turystycznych, jak i w nowo powstających, szczególnie tych w pobliżu terenów cennych przyrodniczo.

Turystyka zrównoważona, często utożsamiana z ekoturystyką, to nowe podejście do idei turystyki, która z jednej strony szanuje środowisko naturalne i dziedzictwo kulturowe, z drugiej przynosi korzyści lokalnej społeczności. D. Zaręba (2010) podkreśla się, że w Polsce istnieją sprzyjające warunki, aby ekoturystyka, powiązana z pokrewnymi jej formami gospodarowania, takimi jak rolnictwo indywidualne, rzemiosło użytkowe i artystyczne oraz dodatkowymi formami zrównoważonej turystyki dostosowanymi do warunków danego regionu (agroturystyka, turystyka aktywna, turystyka uzdrowiskowa i przyrodolecznicza) stała się ważnym stymulatorem rozwoju regionów Polski, których największym kapitałem jest przyroda, kultura i tradycje.

WALORY NATURALNE REGIONU ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Województwo świętokrzyskie położone jest w południowo-wschodniej części Polski centralnej i zajmuje 3,7% powierzchni kraju. Region znajduje się na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych. Graniczy z sześcioma województwami: mazowieckim, lubelskim, podkarpackim, małopolskim, śląskim i łódzkim (ryc. 1).

Ryc. 1. Lokalizacja Gór Świętokrzyskich na tle Europy i Polski.

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 1. Location of the Świętokrzyskie Mountains in Europe and Poland

Source: own elaboration.

Jest jednym z najmniejszych województw w kraju, zajmuje powierzchnię 116 672 km², co stanowi 3,7% powierzchni Polski. Zajmuje ono 15 miejsce w kraju pod względem wielkości powierzchni. Liczba ludności wynosi 1 288 693 (ok. 3,4% ludności kraju). Na 1 km² przypada ok. 111 osób, przy średniej krajowej 124 osoby na km². Świętokrzyskie to region o wyjątkowych walorach przyrodniczych. Wyznaczają je: różnowiekowe formacje skalne, urozmaicona rzeźba terenu, zjawiska krasowe oraz osobliwości flory i fauny.

Budowa geologiczna

Pod względem geologicznym Góry Świętokrzyskie składają się z dwóch części: trzonu paleozoicznego, występującego w części środkowej i na południu masywu i obrzeżenia mezozoicznego otaczającego trzon z północnego wschodu, północnego zachodu i południowego zachodu (Stupnicka, Stempień-Sałek, 2001). Zasięg struktur geologicznych nie pokrywa się jednak z jednostkami fizyczno-geograficznymi. Z. Gardziel (1997) stwierdził, że jednostki geologiczne wchodzące w skład paleozoicznego masywu świętokrzyskiego przedłużają się zarówno na obszar Nizy Polskiego jak też Kotliny Sandomierskiej.

Przeważająca część Gór Świętokrzyskich znajduje się w obrębie paleozoicznego trzonu, gdzie pasma górskie są najbardziej wykształcone, a tym samym najwyższe.

Trzon paleozoiczny Gór Świętokrzyskich jest to jedyny, poza Dobrudzą, rejon w Europie, gdzie w bezpośrednim sąsiedztwie strefy krawędziowej prekambryjskiej platformy wschodnioeuropejskiej odsłaniają się struktury paleozoiczne, wchodzące dzisiaj w skład podłoża platformy paleozoicznej Europy zachodniej i środkowej (Mizerski 2000). Trzon paleozoiczny Gór Świętokrzyskich składa się z dwóch jednostek: łysogórskiej i kieleckiej, które rozdziela dyslokacja świętokrzyska (tab.1). Jednostki

tektoniczne wchodzące w skład trzonu paleozoicznego Gór Świętokrzyskich zestawiono w tabeli poniżej.

Tab. 1. Jednostki tektoniczne wchodzące w skład trzonu paleozoicznego Gór Świętokrzyskich

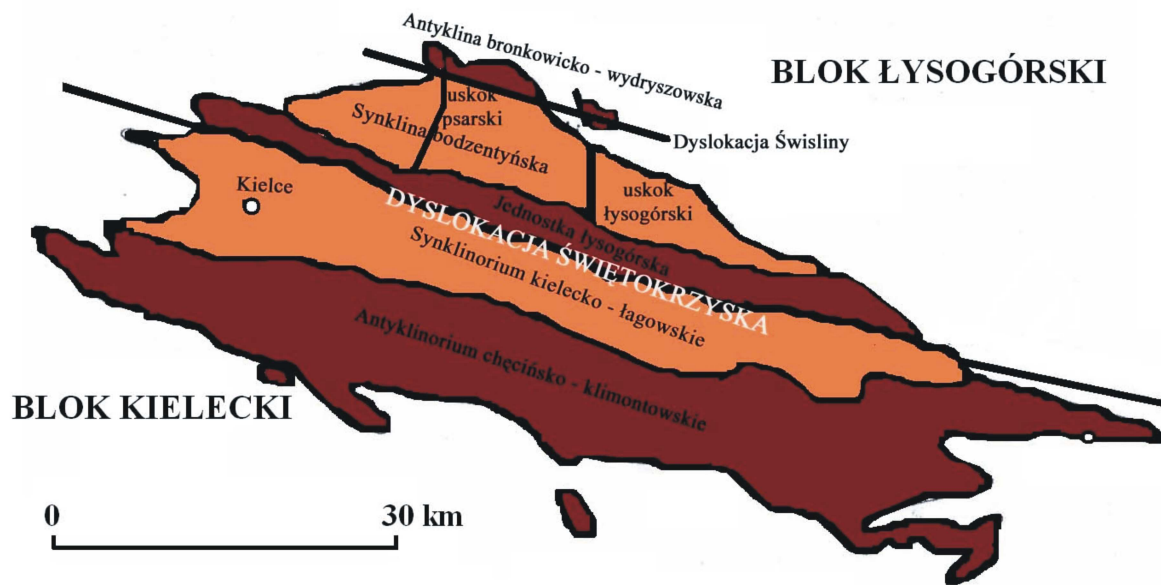
Tab.1. Tectonic units which are the part of Paleozoic core of the Świętokrzyskie Mountains

Blok <i>Block</i>	Jednostka <i>Unit</i>	Osady <i>Sediment</i>
<i>Blok łysogórski</i>	Antyklina bronowicko – wydrysowska	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Osady syluru i dewonu ➤ W środkowym odcinku pochylona, a w odcinkach zewnętrznych obalona na południe
	Synklina bodzentyńska	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Osady dewonu ➤ Obalona ku południowi ➤ Oddzielona od antykliny bronowicko – wydrysowskiej dyslokacją Świsliny
	Jednostka łysogórska	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Budowa monoklinalna ➤ Skłony osadowe starszego paleozoiku
<i>Blok kielecki</i>	Synklinorium kielecko-łagowskie	Utwory dewonu i karbonu
	Antyklinalorium chęcińsko – klimontowskie	Utwory starszego paleozoiku i dewonu

Źródło: Mizerski, 2002.

Source: Mizerski, 2002.

Ten zapadnięty i pogrzebany masyw jest utworzony głównie z eokambryjskich łupków ilastych i krzemionkowych, słabo zmetamorfizowanych z wkładkami mułowców i piaskowców kwarcytowych (Alexandrowicz, 1999). W strefie kieleckiej udokumentowano niepełny profil osadów paleozoicznych, od dolnego kambru do dolnego karbonu, jednak największe rozprzestrzenienie mają tam skały kambru i dewonu (Stupnicka, 1997). Strefę kielecką od łysogórskiej oddziela dyslokacja świętokrzyska, wzdłuż której skibowa antyklina Łysogór jest nasunięta na synklinalną strukturę kielecko-łagowską (ryc. 2). Strefa łysogórska obejmuje obszary północnej części trzonu paleozoicznego jakim są Łysogóry. Obszar ten zbudowany jest z utworów starszego paleozoiku i dewonu, na którym z niezgodnością kątową zalegają osady permio-mezozoiczne (Mizerski, 1991). W regionie łysogórskim wyróżnić można trzy kompleksy: starokaledoński (osady okruczowe, łupki ilaste, mułowce i piaskowce), młodokaldeoński (piaskowce, mułowce, ilowce, margle, łupki, wapienie, szarogłazy) i warycyjski (piaskowce i osady węglanowe). Pasma łysogórskie rozbite jest uskokiemi o założeniach paleozoicznych, ale także trzeciorzędowych, wyniesionych na różną wysokość i poprzesuwanym względem siebie (Kowalski, 1993b).

Ryc. 2. Szkic tektoniczny paleozoiku świętokrzyskiego. Źródło: Mizerski, 2000 (zmodyfikowano).

Fig. 2. Tectonic sketch of the Świętokrzyskie Paleozoic. Source: Mizerski 2002 (modified).

Pasma górskie zliczane do obrzeżenia mezozoicznego zbudowane są głównie ze skał triasowych i jurajskich, a niekiedy zalicza się także tutaj miocenne wzgórza koło Pińczowa oraz miocenne wzgórza między Buskiem a Wiślicą (Kotański, 1968).

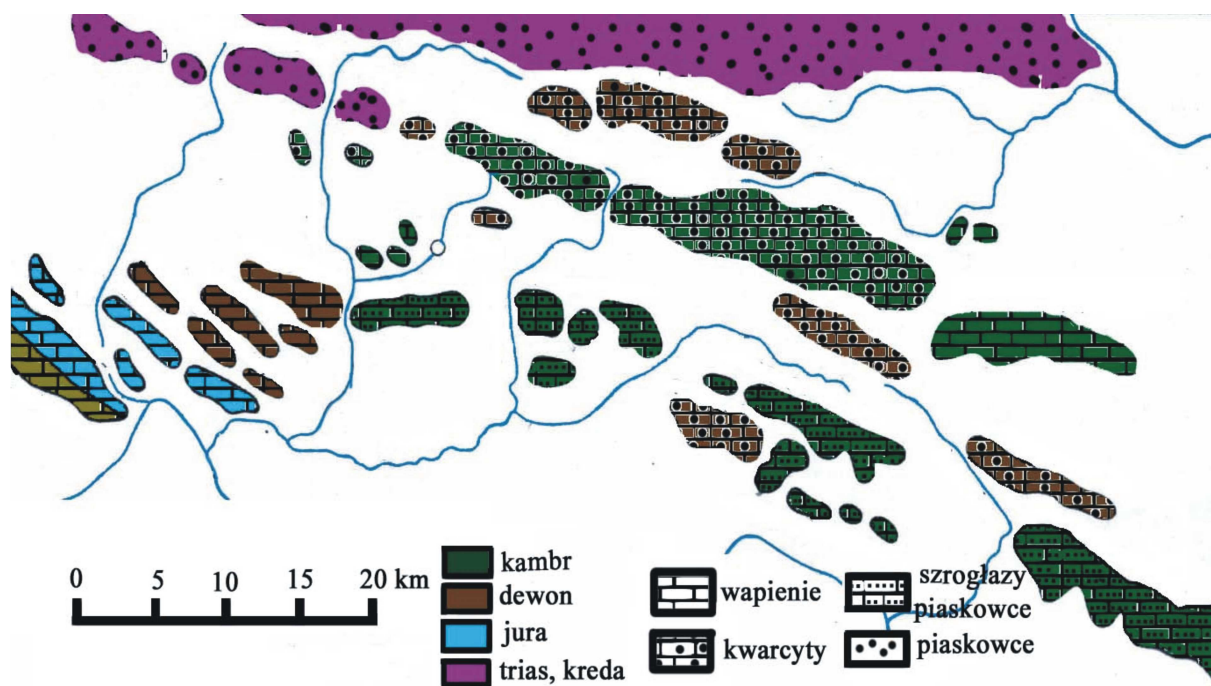
W budowie Gór Świętokrzyskich biorą głównie udział utwory staropaleozoiczne: kambr, ordowik i sylur oraz młodopaleozoiczne: dewon, karbon dolny i perm górny – cechsztyń (Tomczyk, 2000). Na przeważającej części obszaru gór dominują skały kambryjskie i dewońskie. Najmniejsze rozprzestrzenienie mają utwory cechsztyńskie oraz ordowiku i karbonu dolnego.

Rzeźba

Obraz geomorfologiczny Gór Świętokrzyskich jest znacznie zróżnicowany i ściśle nawiązuje do budowy geologicznej przedkenozoicznego podłoża (Wróblewski, 1976). Góry Świętokrzyskie zaliczane są do gór niskich, gdzie wysokości względne są rzędu 200-300 m.n.p.m i obniżają się stopniowo ku peryferiom. Najwyższe wysokości występują w obrębie pasma głównego z kulminacją na Łysicy (612 m.n.p.m). Góry Świętokrzyskie wykazują wyraźny podział na część północną i południową. Południowa część charakteryzuje się niższymi wysokościami bezwzględny, przewagą form wapiennych oraz zróżnicowaniem morfologicznym i strukturalnym. Północną cechują znacznie wyższe wysokości bezwzględne oraz monotonia form.

Góry Świętokrzyskie mają długość około 120 km i szerokość nieco ponad 70 km. O współczesnej rzeźbie Gór Świętokrzyskich zdecydowały w głównej mierze ruchy górotwórcze, które nadały kierunki przebiegu jednostek orograficznych oraz zlodowacenia, które doprowadziły do zmniejszenia deniwelacji terenu.

Należy również podkreślić, iż rzeźba gór jest ściśle związana z budową geologiczno-litologiczną poszczególnych pasm i dolin (ryc. 3). Szeregi długich, mniej więcej równoległych pasm, o wyrównanej, lekko falistej linii grzbietowej, rozdzielone obniżeniami o płaskich, szerokich dnach decydują o charakterystycznym dla tego regionu rytmie krajobrazu (Dylikowa, 1973). Możemy zatem mówić w tym przypadku o rzeźbie rusztowej, występującej głównie na obszarze trzonu paleozoicznego i obszarze zachodniego obrzeżenia mezozoicznego.

Ryc. 3. Główne pasma Gór Świętokrzyskich. *Źródło:* Dylikowa 1973 (zmodyfikowano).
Fig. 3. Main range of the Świętokrzyskie Mountains. *Source:* Dylikowa 1973 (modified).

Pasma w górach świętokrzyskich z reguły mają przebieg z WNW na ESE. W obrębie trzonu paleozoicznego kierunki te pokrywają się z osiami synklin i antyklin natomiast w obrębie obrzeżenia mezozoicznego mamy do czynienia z pewną niezależnością kierunków. Większość dolin to synkliny aczkolwiek występują również doliny izoklinalne i antyklinalne.

Podstawowa jednostką w Górach Świętokrzyskich jest Pasma Główne zwane inaczej Łysogórskim. Utworzone jest ono w czołowej strefie obalonego na południe waryscyjskiego fałdu łysogórskiego, gdzie w jego skrzydle północnym występuje pełny profil stratygraficzny osadów od kambru do dewonu włącznie (Kowalski, 1995). Skrzydło południowe natomiast charakteryzuje się brakiem utworów syluru i dewonu. Kambrzyjskie utwory budujące Pasma Główne warunkują jego morfologię. W miejscach wychodni łupków mamy do czynienia z występowaniem spłaszczeń, natomiast na obszarze zbudowanym z piaskowców kwarcytowych dominują strome zbocza. Pasma Łysogórskie ma około 55 km długości i obejmuje swym zasięgiem

dwie jednostki: Łysogóry oraz Pasma Jeleniewskie. Na obszarze Łysogór występują dwa najwyższe szczyty Gór Świętokrzyskich Łysica (611,5 m.n.p.m) oraz Łysiec (596 m.n.p.m). Pasma Jeleniewskie (najwyższe wzniesienie Szczytniak 554 m.n.p.m) jest przesunięte wzdłuż dyslokacji łysogórskiej ku południowi o około 3 km w stosunku do Pasma Głównego (Gardziel, 1997). Charakterystyczne dla krajobrazu Pasma Głównego są gołoborza (fot. 1).

Południowo-zachodni subregion Gór Świętokrzyskich (zwany też kielecko-chęcińskim) charakteryzuje się występowaniem na powierzchni dużych kompleksów skał węglanowych (Wróblewski, 1976). Charakterystycznym elementem rzeźby w tym rejonie jest inwersja rzeźby w Paśmie Chęcińskim i Zelejowskim. Oba Pasma tworzą skrzydła antykliny chęcińskiej. Jej jądro tworzyły niegdyś łupki dolnodewońskie, które zostały wypreparowane w wyniku procesów erozji i wietrzenia.

Od południa z Pasmem Chęcińskim graniczy Pasma Przedborsko – Małogoskie. Obejmuje ono kilka grzbietów o wysokości do 351 m.n.p.m., zbudowanych głównie ze skał węglanowych jurajskich i triasowych (Gardziel, 1997). Pasma to ma charakter kuesty oddzielającej Góry Świętokrzyskie od Niecki Nidziańskiej.

W Górach Świętokrzyskich ciekawym elementem w krajobrazie są skałki. Tendencję do tworzenia form skałkowych wykazują na analizowanym obszarze osady piaskowcowe- piaskowce kwarcytowe kambru dewonu dolnego, piaskowce dolnego triasu oraz dolnej jury- a także wapienie dewońskie i górnourajskie, znacznie rzadziej dolomity dewońskie (Urban, 1990).

Na obszarach lessowych występują formy typowe dla tych utworów: wąwozy, urwiska i zapadliska sufozyjne.

Na terenie Gór Świętokrzyskich dość powszechnie występują zjawiska krasowe, rozwinięte głównie w wapieniach dewonu górnej jury. Na obszarach występowania wapieni dewońskich kras rozwinął się zarówno w formie powierzchniowej i podziemnej, jak również kopalnej. Najbardziej znane jaskinie krasowe to: jaskinia Raj, z bogatą szatą naciekową (fot. 2), Chelosiowa Jama, Jaskinia Zbójecka oraz Jaskinie Kadzielni, natomiast żłobki, żebra i zapadliska spotkać można na Górze Zelejowej.

Kras wykształcony w wapieniach górnourajskich charakteryzuje się małą liczbą jaskiń oraz brakiem cieków i wód powierzchniowych, ponieważ ich przepływ odbywa się szczelinami krasowymi.

Charakterystycznym elementem krajobrazu Gór Świętokrzyskich są przełomy rzeczne. Jeden z najpiękniejszych tworzy Lubrzanka, rozdzielając Pasma Masłowskie i Łysogórskie, głęboko wcięta dolina.

Krajobraz świętokrzyski, gdzie twarde pasma wzniesień budują różnowiekowe formacje skalne wielokrotnie opierające się procesom denudacyjnym, zaś obniżenia dolinne modelowane są w dopełniających czas geologiczny miękkich osadach oraz silnie zaangażowanych strefach rozluźnień lub kompresji tektonicznych, można nazwać typowym krajobrazem geologicznym (Wróblewski, 2003).

Flora i fauna

Specyfika szaty roślinnej w Górach Świętokrzyskich zdecydowała o tym, iż w podziale geobotanicznym Polski wydzielono tutaj krainę świętokrzyską w skład której wchodzi: okręg Łysogórski, okręg Chęciński, Okręg Konecki, Okręg Przejściowy.

Niewątpliwie najbardziej charakterystycznym elementem flory Gór Świętokrzyskich są lasy regla dolnego: bór jodłowy i las jodłowo-bukowy. W jedlinach gatunkiem dominującym jest jodła pospolita (*Abies* Miller, 1756), występująca niekiedy z niewielką domieszką świerka (*Picea* A. Dietr.), buka (*Fagus sylvatica* L.), dębu (*Quercus* L.) i jawor (*Acer pseudoplatanus* L.), natomiast w warstwie krzewów oprócz podrostu drzew występuje dziki bez koralowy (*Sambucus racemosa* L.) (Garus, 2000). W warstwie runa występują paprocie (np.: narecznica górska (*Dryopteris filix-mas*) oraz widłaki (np.: widłak wroniec (*Huperzia selago*)) oraz inne gatunki. Lasy jodłowo-bukowe charakteryzują się dominacją jodły (*Abies* Miller 1756) i buka (*Fagus sylvatica* L.), aczkolwiek występują tam również jawor (*Acer pseudoplatanus* L.), lipa drobnolistna (*Tilia cordata* Mill.), klon (*Acer platanoides* L.) i grab (*Carpinus* L.). Nie brakuje również lasów sosnowych lub dębowo-sosnowych z udziałem modrzewia gdzie dominują sosna (*Pinus* L. 1753) i dąb (*Quercus* L.) oraz buk (*Fagus sylvatica* L.), lipa (*Tilia cordata* Mill.), klon (*Acer platanoides* L.), jawor (*Acer pseudoplatanus* L.), modrzew (*Larix* Mill.), jodła (*Abies* Miller 1756). Warstwę runa tworzą np.: paprotnik Browna (*Polystichum brauni*), czosnek niedźwiedzi (*Allium ursinum* L.), marzanna wonna (*Galium odoratum*), śnieżyczka przebiśnieg (*Galanthus nivalis* L.). W lasach świętokrzyskich występuje 35 gatunków drzew (Stupnicka, Stempień-Sałek 2001). Na Górze Chełmowej i rezerwacie Mroczków występują naturalne stanowiska modrzewia (*Larix* Mill.), polskiego natomiast w rezerwach Radomice, Skarżysko-Ciechostowice i Majdów stanowiska cisa (*Taxus*). Pola gołoborzy porasta 129 gatunków porostów i 190 gatunków mszaków oraz krzewy tj.: jarzębina (*Sorbus aucuparia* L.), kruszyna (*Frangula alnus* Mill.) i dziki bez koralowy (*Sambucus racemosa* L.) (Krakowiak, Skrzypczyński, Włodarczyk, 2003). W szerokich dolinach w zależności od rodzaju skał i głębokości zalegania wód gruntowych występują różnorodne zespoły roślinne, począwszy od borów sosnowych, mieszanych bagiennych po zbiorowiska olchy czarnej (*Alnus glutinosa* Gaertn.), zbiorowiska łąkowo torfowe i zbiorowiska łąkowe (Garus, 2000). W paśmie Klonowskim i Jeleniowskim na podłożu lessowym występują dąbrowy. Okręg Chęciński ze względu na specyficzny charakter budowy geologicznej charakteryzuje się występowaniem roślinności wapieniolubnej i kserotermicznej. Występują tutaj lasy mieszane i liściaste, dąbrowy oraz krzewy róży francuskiej (*Rosa gallica* L.). Region Świętokrzyski charakteryzuje się występowaniem jeżyna (*Rubus* L.) z czego kilka jest endemitami.

W Górach Świętokrzyskich występuje 670 roślin naczyniowych z czego 49 gatunków podlega ochronie prawnej.

Wyjątkową osobliwością jest wielowiekowy dąb szypułkowy (*Quercus rober* L.). Dąb Bartek jest najbardziej znanym drzewem w Polsce. Rośnie między Bartkowem

a Zagnańskim w woj. świętokrzyskim. Liczy ok. 700 lat, mierzy 30 metrów wysokości, obwód pnia przy ziemi wynosi 13,4 m (fot. 3).

Fauna Gór Świętokrzyskich jest reprezentowana przez ponad 210 gatunków kręgowców i 4000 bezkręgowców (Stupnicka, Stempień- Sałek, 2001). Występują tutaj gatunki górskie jak również borealno- górskie. Wśród relikwów wyróżnić można ślimaki z rodziny świdrzyków (*Clausiliidae*), Świat owadów jest reprezentowany przez: zwojki (*Tortricidae*), chrząszcze (*Coleoptera*) (nadobnica alpejska (*Rosalia alpina*)), biegaczowate (*Carabidae*) oraz liczne motyle (*Lepidoptera*) (paź królowej (*Papilio machaon*), trupia główka (*Acherontia atropos*)). Ichtyofauna liczy zaledwie 20 gatunków ryb. Na terenie Gór Świętokrzyskich występuje około 164 gatunki paków, a wśród nich: orzechówka (*Nucifraga caryocatactes*), pliszka (*Motacilla flava*), gil (*Pyrrhula nipalensis*), sikora (*Parus major*), dzięcioł (*Dendrocopos major*), sójka (*Garrulus glandarius*), wilga (*Oriolus oriolus*), czajka (*Vanellus vanellus*), derkacz (*Crex crex*), bocian czarny (*Ciconia nigra*), orlik krzykliwy (*Aquila pomarina*), raniuszka (*Aegithalos caudatus*) i kruk (*Corvus corax*). Z najpospolitszych płazów spotkać można traszki: zwyczajną (*Lissotriton vulgaris*), grzebieniastą (*Triturus cristatus*), górską (*Triturus alpestris*), a także jaszczurkę żyworodną (*Zootoca vivipara*) i padalca (*Anguis fragilis*) (Garus, 2000). Licznie występują tu również węże (*Serpentes*), a wśród nich zaskroniec zwyczajny (*Natrix natrix*), gniewosz pospolity (*Coronella austriaca*), żmije (*Viperinae*). Z ssaków na obszarze Gór Świętokrzyskich najczęściej spotykanymi są: dziki, lisy, sarny, wiewiórki, zające, jelenie, daniela, kuny, nietoperze, popielice oraz bobry.

Fot. 1

Fot. 3

Fot. 2

Fot. 1. Gołoborza w centralnej części Gór Świętokrzyskich.
Photo 1. Deforested areas in the central part of the Świętokrzyskie Mountains.

Fot. 2. Szata naciekowa w jaskini Raj.
Photo 2. Dripstone in Raj Cave.

Fot. 3. Dąb Bartek.
Photo 3. Bartek Oak.

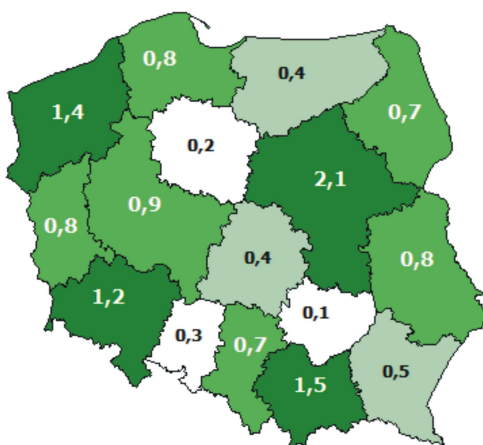
Wszystkie fot. autorów.
All photos of the authors.

Wykorzystanie walorów naturalnych w zagospodarowaniu turystycznym

Teren Gór Świętokrzyskich objęty jest w 67% obszarem o walorach przyrodniczych prawnie chronionych, co decyduje o jego atrakcyjności turystycznej. Utworzono tu jeden park narodowy (Świętokrzyski PN), 9 parków krajobrazowych oraz 10 obszarów chronionego krajobrazu. Walory krajoznawcze i ich wartość na terenie Regionu Świętokrzyskiego charakteryzują się największym zróżnicowaniem w skali kraju, a ich geneza tkwi w środowisku naturalnym (walory przyrodnicze), w historii oraz współczesności (walory kulturowe). Atuty regionu to :

- duże kompleksy leśne o dobrym stanie przyrodniczym
- atrakcyjne, zagospodarowane zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, zbiorniki wodne
- źródła wód wysoko mineralizowanych o właściwościach leczniczych
- obszary wiejskie z zachowanym krajobrazem kulturowym
- urozmaicone ukształtowanie terenu.

Turystyka w Górach Świętokrzyskich ma odległe i mocno zakorzenione tradycje. Z racji wyjątkowych walorów turystycznych regionu dominują tu przyjazdy o charakterze poznawczym, na co wskazują badania Instytutu Turystyki (ryc. 4-7). Wynika z nich, że analizowany obszar odwiedzają głównie turyści krajowi i to głównie na krótki okres czasu.

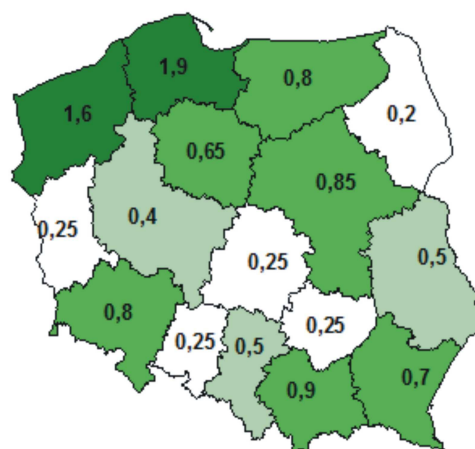

Ryc. 4. Ruch turystyczny zagranicznych gości w 2009 r. według województw i liczby podróży turystycznych ogółem (mln).

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 4. Tourist movement of the foreign guests in 2009 according to provinces and the number of national tourist trips, in general (million).

Source: own elaboration.

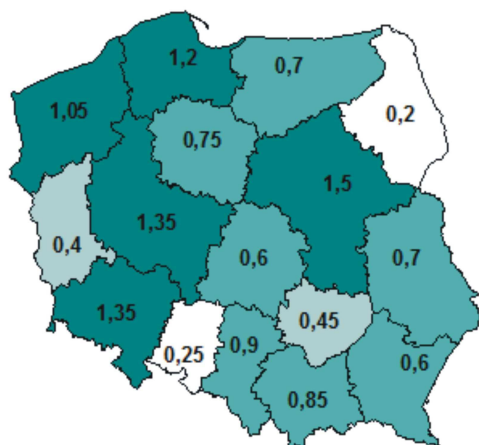

Ryc. 5. Krajowy ruch turystyczny w 2009 r. według województw i liczby krajowych podróży turystycznych ogółem (mln).

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 5. National tourist movement in 2009 according to provinces and the number of national tourist trips in general (million).

Source: own elaboration.

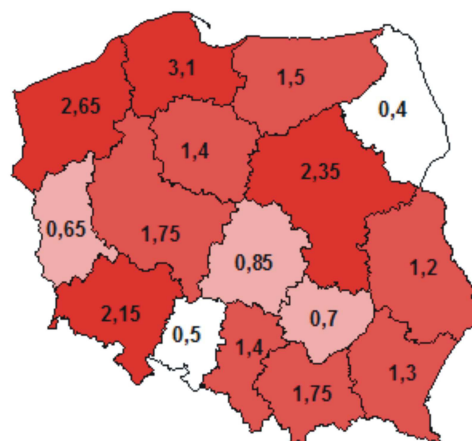

Ryc. 6. Krajowy ruch turystyczny w 2009 r. według województw i liczby podróży długookresowych (mln).

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 6. National tourist movement in 2009 according to provinces and the number of long-term trips (million).

Source: own elaboration.

Ryc. 7. Krajowy ruch turystyczny w 2009 r. według województw i liczby podróży krótkookresowych (mln).

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 7. National tourist movement in 2009 according to provinces and the number of short-term trips (million).

Source: own elaboration.

Najważniejszymi i najczęściej odwiedzanymi miejscami w Regionie Gór Świętokrzyskich są: Świętokrzyski Park Narodowy (rocznie 250 – 300 tys. zwiedzających), jaskinia Raj (98 – 102 tys. zwiedzających) i dąb Bartek (brak danych). W roku 2009 polscy i szwedzcy naukowcy dokonali sensacyjnego odkrycia odcisków stóp i kości najstarszych czworonożnych zwierząt lądowych, co zostało opublikowane w prestiżowym tygodniku naukowym "Nature". Odkrycie to niewątpliwie również wpłynie na podniesienie turystycznej atrakcyjności regionu.

Niestety region ma również słabe strony wpływające na rozwój turystyki, do których za C. Jastrzębskim (2008) należy zaliczyć: niedostateczną infrastrukturę, niewielką ilość produktów turystycznych, brak monitoringu ruchu turystycznego i mały ruch przyjazdowy cudzoziemców.

PODSUMOWANIE

Region świętokrzyski należy do najczystszych ekologicznie obszarów Polski. Różnorodność budowy geologicznej, ukształtowania form powierzchni terenu, warunków klimatycznych i hydrologicznych oraz bogactwo szaty roślinnej i świata zwierzęcego spowodowało, że ok. 67% powierzchni Regionu objęte jest prawną ochroną przyrody, co stawia województwo na jednym z pierwszych miejsc w kraju. Wysoka ranga świętokrzyskiej przyrody w międzynarodowym i krajowym systemie przyrodniczym związana jest z występowaniem ważnych elementów europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000 i programu ECONET.

W regionie istnieją bardzo dobre warunki do uprawiania turystyki kwalifikowanej i specjalistycznej, w oparciu o sieć znakowanych szlaków pieszych, mającą łącznie ok. 1500 km długości, 400-kilometrowy szlak konny, szlaki wodne, dwa aerokluby, dziewięć wyciągów narciarskich, osiem rejonów wspinaczkowych oraz bogatą infrastrukturę sportową.

Wielkoprzestrzenny system obszarów chronionych stwarza wiele możliwości rozwoju różnych form turystyki krajoznawczo--przyrodniczej. Bogate dziedzictwo kulturowe pielęgnują liczne imprezy o charakterze międzynarodowym i ogólnokrajowym (Jastrzębski, 2002).

LITERATURA

- Alexandrowicz S.W., 1999: Budowa geologiczna– masywy kaledońsko-waryscyjskie, [w:] L. Starkel L., 1999: Geografia Polski. Środowisko przyrodnicze, PWN, Warszawa.
- Dylikowa A., 1973: Geografia Polski- Krainy Geograficzne, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa.
- Hunziker W., 1951: Le tourism social, Bern.
- Gardziel Z., 1997: Góry Świętokrzyskie– przewodnik do ćwiczeń terenowych, Wyd. UMCS, Lublin.
- Garus R., 2000: Kielce – Sandomierz Góry Świętokrzyskie. Przewodnik dla turystów pieszych i zmotoryzowanych, Agencja JP s.c., Kielce.
- Jastrzębski C., 2002: Walory województwa świętokrzyskiego, Turystyka w regionie świętokrzyskim (red.): C. Jastrzębski, Akademia Świętokrzyska, Kielce.
- Jastrzębski C., 2008: Perspektywy rozwoju turystyki w Górach Świętokrzyskich, Probl. Zagosp. Ziem Górskich PAN, 55, Kraków.
- Kotański Z., 1968: Z plecakiem i młotkiem w Góry Świętokrzyskie– przewodnik geologiczny dla turystów, Wyd. Geologiczne, Warszawa.
- Kowalski B , 1993: Morfologiczne konsekwencje geotektonicznej aktywności w obrębie głównego pasma Gór Świętokrzyskich [w:] M. Barcicki, J. Mityk (red.), 42 Zjazd Polskiego Towarzystwa Geograficznego 27- 30 VI 1993. Przewodnik terenowy, KTN, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce.
- Kowalski B., 1995: Zjawisko wyciskania powierzchniowego w paleozoicznym górotworze świętokrzyskim, Rocznik Świętokrzyski, Ser. B– Nauki Przyr., nr 22, Kielce.
- Krakowiak, Skrzypczyński, Włodarczyk 2003
- Mizerski W., 1991: Ewolucja tektoniczna regionu łysogórskiego Gór Świętokrzyskich, Ser. Rozprawy UW, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Mizerski W., 2000: Tektonika i tektogeneza paleozoiku świętokrzyskiego [w:] B.J. Kowalski (red.), Geologia i geomorfologia Gór Świętokrzyskich– kontrowersje i nowe spojrzenia, Prace Instytutu Geografii WSP w Kielcach, nr 4, Kielce.
- Przećławski K., 1996: Społeczne, kulturowe i wychowawcze funkcje turystyki [w:] Kongres Turystyki Polskiej. Warszawa.

- Rogalewski O., 1979: *Zagospodarowanie turystyczne*. WSiP, Warszawa.
- Stupnicka E., 1997: *Geologia regionalna Polski*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Stupnicka E., Stempień- Sałek M., 2001, *Poznajemy Góry Świętokrzyskie– Wycieczki geologiczne*, PWN, Warszawa.
- Tomczyk H., 2000: Główne fazy rozwoju Gór Świętokrzyskich [w:] B.J. Kowalski (red.), *Geologia i geomorfologia Gór Świętokrzyskich – kontrowersje i nowe spojrzenia*, Prace Instytutu Geografii WSP w Kielcach, nr 4, Kielce.
- Urban J., 1990: *Ochrona obiektów przyrody nieożywionej w Krainie Gór Świętokrzyskich*, Rocznik Świętokrzyski, PWN, KTN, Warszawa- Kraków.
- Wróblewski T., 1976: *Rzeźba Gór Świętokrzyskich*, Rocznik Świętokrzyski Polskiego Towarzystwa Naukowego, t. 5, Kielce.
- Wróblewski T., 2003: *Ochrona przyrody nieożywionej w Górach Świętokrzyskich. Materiały konferencji naukowej: Kielce, 12.12.2002*, FIG, Warszawa.
- Zaręba D., 2010: *Ekoturystyka*, PWN Warszawa.